

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент :
зб. наук. праць. – Чернівці :
Чернівецький нац. ун-т, 2023. –
Том 12. – С. 11-22

Mediarorum: Analytics, Forecasts,
Information Management:
Collection of Research Articles. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University, 2023. –
Vol. 12. – pp. 11-22

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.12.11-22>

УДК: 32:351:303

© Ніна Ржевська¹

СТРАТЕГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Стаття присвячена визначенню місця стратегічного прогнозу в міжнародних відносинах та створенні механізмів успішного втілення зовнішньої політики. Прогнозована державна політика з чітко означеними цілями в міжнародних відносинах, набагато впливовіша, ніж політика прагматична, що не має чіткої стратегії і не пропонує власного механізму досягнення означених цілей і прямує від однієї перспективи до іншої. Стратегічний прогноз в міжнародному прогнозуванні створює умови для цілісного підходу при постановці наукової проблеми та її розв'язання, поєднує в собі теоретичні, концептуальні прикладні цілі та завдання, дає можливість вийти на точні положення, узагальнення і висновки, шляхом перевірки його втілення в конкретних зовнішньополітичних діях держави. Механізм стратегічного прогнозування впливає на формування стабільної та багатofакторної зовнішньої політики, а отже – максимально наближеної до ефективної, спрямованої на реалізацію національного інтересу.

Ключові слова: міжнародне прогнозування, стратегічне прогнозування, зовнішня політика держави, механізми реалізації зовнішньої політики, суб'єкт стратегічного прогнозування, ефективність прогнозування.

¹ Доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Національного авіаційного університету. E-mail: rzhevskanina@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-0963-1311>

Strategic Foresight as a Mechanism for Implementing International Forecasting

The article offers the insight to determining the place of strategic prognostication in international relations and creating mechanisms for the successful implementation of foreign policy. Determined state policy with clearly defined goals in international relations is much more influential than pragmatic policy that does not have a clear strategy and does not offer its own mechanism for achieving defined goals and goes from one perspective to another. A strategic prognostication in international prognostication system creates conditions for a holistic approach to the formulation of a scientific problem and its solution, combines theoretical, conceptual and applied goals and objectives, provides an opportunity to arrive at precise positions, generalizations and conclusions by checking its implementation in specific foreign policy actions of the state. The mechanism of strategic prognostication affects the formation of a stable and multifactorial foreign policy, and therefore, as close as possible to effective, aimed at realizing the national interest.

12

— **Keywords:** international prognostication, strategic prognostication, foreign policy of the state, mechanisms of foreign policy implementation, the subject of strategic prognostication, the effectiveness of prognostication.

Постановка проблеми. Із розвитком людства постійно вдосконалюється спроможність передбачати можливі тенденції майбутнього. Бурхливий підйом гуманітарних та природничо-наукових досліджень з часів великих географічних відкриттів (XV-XVI ст.), індустріально-урбаністичної революції (XIX ст.) стимулювали філософсько-соціологічної теорії суспільного прогнозування. Під час Другої світової війни німецький соціолог О. Флехтгейм вводить поняття «футурологія», яке далеко вийшло за свої понятійні межі й постало самостійним науковим напрямом з багатофакторного дослідження майбутнього людства.[Горбатенко В., 2019, с.7] Всупереч нищівній критиці лівих, звинуваченні в ідеалізмі й містицизмі, новий напрям відстояв свої позиції, як перспективної сфери міждисциплінарного гуманітарного знання. Однак, тінь наукової неспроможності та надмірного захоплення утопічними конструкціями, до нині надокучає футурологам.

Свого часу це вплинуло на відокремлення від футурології академічної соціальної прогностики. Однак, не можна не погодитись із тим, що прогнозування міжнародних відносин – найбільш складний

напряг гуманітарного прогнозування, зумовлене складно передбачуваними сценаріями ролі людського фактору в світовій політиці, перебуває у пошуках своєї окремої ніші.

Політологія міжнародних відносин віддає перевагу короткотерміновим і середньотерміновим прогнозам, свідомо уникаючи аналізу й оцінок довготривалої перспективи, скажімо півстолітнього періоду, що показує неспроможність гуманітарного знання оцінювати реалістичні обриси та напрями прийдешнього загальносвітового суспільного розвитку.

Багатовимірні характеристики прогнозування зовнішньої політики держави ми знаходимо в працях К. Волта, Р. Даллека, Ф. Зелікова, П. Кенеді, Р. Кеохейна, Г. Кіссінджера, Ч. Краутхаммера, Дж.Маккорміка, Дж. Міершеймера, Г. Моргентгау, Дж. Ная (молодшого), М. Олбрайт, К. Райс, Д. Розенау, Дж. Фрідмана, теоретиків і практиків вітчизняної аналітики: І. Бутовської, В. Горбатенка, Ю. Кальниша, О. Литвиненка, Б. Парахонського, І. Петренка, С. Телешуна, В. Фесенка, В. Чалого. Та, варто зазначити, що праці згаданих авторів націлені, переважно, на аналіз і розкриття сутності прогнозування в цілому, мало уваги при цьому приділяється міжнародному прогнозуванню, стратегічні результати якого визначають успіх зовнішньополітичного курсу держави, та механізмам його здійснення.

У конкретному, випадку мова йде не про глобальне соціальне прогнозування в цілому, а лише про його структурну складову, що охоплює міжнародні відносини та світову політику і практичний механізм його забезпечення – інструменти стратегічного прогнозування.

Мета статті – зважаючи на особливий статус прогнозування в міжнародних відносинах, визначити місце стратегічного прогнозу в міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу. Прогнозні ідеї в різноманітних прояхах супроводжують нас упродовж усього свідомого життя. Ми скеруємо чергові розумові конструкти в прийдешні часи, в близьке та віддалене майбутнє. Створюючи проекти та їхні віртуальні обриси – максимально прагнемо вмонтувати їх у об'єктивну реальність майбутнього, побачити їхнє оточення, окреслити середовище існування та спрогнозувати комфортність тамтешніх умов. Із вирішенням тактичних завдань перед міжнародним прогнозуванням постає вимога формулювання стратегічних цілей і вироблення алгоритму їхнього досягнення. В обох випадках – маємо справу з елементарним перед-

баченням, що є невід'ємною складовою відтворення біосоціального життя.

XX століття кардинально змінило підходи стосовно проникнення в таємниці оновлення соціального процесу. Динаміка сучасних глобальних, а отже, континентальних і субрегіональних змін, є настільки стрімкою, масштабною й глибокою, що потребує не лише обговорення прискорення вселенського часу, а й – невинного ущільнення та інтеграції сучасного геополітичного простору. Подібна ситуація створює нову проблему – зростання потреби в реалістичній оцінці віртуальної картини майбутньої світобудови і глобального світового порядку.

До початку XXI століття потенціал ліберально-центристської прогностики втратив свої переважаючі позиції. Науковий доробок ліберальної орієнтації в галузі світового розвитку і міжнародних відносин презентував більше чи менше реалістичну картину прийдешнього розвитку, передбачивши неминучість розпаду традиційного колоніалізму, небаченого раніше ренесансу націоналізму, різкого прискорення інтеграційних процесів у світовому масштабі. Та, з іншого боку, світова прогностична думка не змогла показати реалістичні перспективи результатів протиборства біполярної системи, включно з дезінтеграцією СРСР.

Світова спільнота не змогла запропонувати реальний прогноз появи на планеті нових найнебезпечніших викликів (транснаціонального тероризму, організованого криміналітету, екстремізму та інших руйнівних явищ). Саме тому, досвід останніх десятиліть, що супроводжувалися не лише очевидними досягненнями, а й серйозними прорахунками у сфері міжнародного прогнозування, став значимим у становленні, відносно, самостійної міждисциплінарної сфери пізнання. Погодьмося, цьому прослідковується певна закономірність – нині жоден із значимих суб'єктів міжнародної політики (держава, ТНК, неурядові інститути, правлячі еліти та ін.) не можуть виробляти і втілювати в життя власну стратегію віртуальних сценаріїв майбутнього розвитку.

Підґрунтям зацікавленості прогнозом завжди виступають вагомі мотиви, зазвичай – масштабні. Управління зовнішньополітичними процесами засвідчує – чим відповідальніший рівень прогнозування, тим ефективнішим і результативнішим має бути планування й управління. Для органів вищого політичного керівництва наявність

стратегічних прогнозів означає можливість отримати передбачення ходу розвитку політичних подій міжнародного масштабу, а ще – мати алгоритм та інструмент втілення (якраз цим відзначається стратегічний прогноз, що зазвичай використовують в міжнародному прогнозуванні).

Проблеми майбутнього, по-особливому, є важливими для державної політики, надто – зовнішньої. Однією з найхарактерніших ознак нашого часу є прагнення безпосередньо вирішити проблеми майбутнього людства, як єдиного цілого, що є можливим лише в площині процесів міжнародної взаємодії. Та, існує проблема: майбутньому міжнародних відносин не приділено належної уваги в зовнішньополітичних концепціях держав і, просто, – в політичному мисленні. Фахівці констатують: у держав відсутнє розуміння розвитку майбутнього [Kugler, R.,L., 2006, 102], а відповідно, – за відсутності належних знань про майбутнє, – складно приймати активну участь у його формуванні. Саме це й вимагає зосередження уваги на теорії і практиці прогнозування в сфері міжнародних відносин.

Міжнародне прогнозування необхідне для того, щоб зробити політику стабільною й послідовною, що є індикаторами її ефективності. Політика з чітко означеними цілями, що послідовно здійснюється за наявності інших рівних умов, є значно впливовішою в міжнародних відносинах, ніж політика прагматична, що не має чіткої перспективи і прямує від однієї перспективи до іншої [Горбатенко, В., 2019, 145-146].

Проблематика прогнозних досліджень у міжнародних відносинах протягом останніх років стала особливо значимою. Вироблення механізмів і засобів, що дозволяють прогнозувати кризові ситуації та потенційні конфлікти, є надзвичайно важливою проблемою для політиків міжнародного експертного співтовариства.

Наука про політику ґрунтується на тому, що кожна концептуальна ідея, покладена в основу діяльності влади, має певні наслідки для держави і суспільства, а діяльність глобальних акторів міжнародної системи на світових і регіональних просторах суттєво доповнює свою результативність впливом на дво- і багатосторонні відносини, рівень їхньої стабільності чи кризовості, політико-правове і нормативне забезпечення можливостей міжнародних організацій у прийнятті й реалізації загально значимих рішень. Відтак, національні політичні й державні діячі активних держав-учасниць світової політики заці-

кваліфікації в постійному й адекватному концептуальному забезпеченні своїх стратегій на міжнародній арені. З цією метою використовується потенціал аналітичних інституцій, зокрема, «мозкових центрів», співробітники яких, на постійних засадах, досліджують реальні події в своїх країнах і за кордоном, маючи на меті визначати загальні обриси і напрями політики, наповнюючи її й політиків певними ідеями (розробляють стратегічні прогнози).

Міжнародне прогнозування – міждисциплінарний напрям сучасних гуманітарних та прикладних наук, що досліджує домінуючі тенденції глобального, регіонального та національного розвитку, а також – потенційні альтернативи, враховуючи багатофакторність суспільного прогресу (регресу) та різнопланової ролі людського фактора. Щодо теорії міжнародного прогнозування, то – це система методологічних підходів і способів дослідження найвірогідніших перспектив еволюцій світового співтовариства. Основні методи універсального соціального прогнозування можна об'єднати у три базові групи: екстраполяційний порівняльний аналіз, моделювання віртуальних явищ і процесів та експертно-ситуаційний аналіз.

Наразі, наше завдання полягає в тому, щоб показати кореляцію стратегічного прогнозування з міжнародним прогнозуванням. Як і всі складні типи політичної й соціальної активності, стратегічне прогнозування має подвійну природу. Мова йде не про біполярність, що передбачає існування двох протилежностей, а про подвійність – наявність об'єктивної і суб'єктивної частини. [Ржевська, Н., 2012, 25-26] Об'єктивна – елементи, що є невід'ємними атрибутами, завдяки яким стратегічний прогноз може розрізнятися за масштабами, як регіональний або глобальний, та за галуззю дослідження (бізнес, військова, політична сфера). У всіх випадках присутні об'єктивні моменти, вони не можуть бути прогнозовані. Суб'єктивна ж природа стратегічного прогнозування передбачає унікальні елементи, ті, що надають прогнозованому продукту самобутності. Це й особовий склад експертів, які здійснюють дослідження, загальний контекст, де проводять ці дослідження, специфічні риси регіону, вимоги конкретного замовника і т. ін. Об'єктивна й суб'єктивна складова взаємодіють між собою, що в результаті формує неперервні зміни обох іпостасей стратегічного прогнозу. Це цілковито відповідає загальному механізму прогнозування в міжнародних відносинах.

Окрім усього, стратегічний прогноз потребує всебічної й цілісної оцінки явища, підпорядкування й узгодження процесів, що відбуваються на кількох рівнях і у кількох площинах, що також властиво міжнародним прогнозам. Стратегічне прогнозування потребує присутності на політичній арені не лише політичного, а й державного діяча, який би міг дивитися за горизонт своєї особистої кар'єри. [Ржевська, Н., 2012, 112-138]. Нині вимога появи таких політиків у міжнародному прогнозному середовищі не є поодинокую, це змушує розробляти підходи, що дозволили би стратегічному прогнозуванню розвиватися й за відсутності таких особистостей. [Петренко І., 2018]

Наприклад, серед американського розвідувального співтовариства завдання стратегічного прогнозування виконує спеціально сформована при Раді з національної розвідки «Група стратегічного майбутнього». Завданням групи є не просто демонстрація відповідної активності, а й формування культури стратегічного прогнозування в розвідувальному співтоваристві США.

Зважаючи, що зовнішня політика, представлена як певний процес і явище розробки, прийняття і практичної реалізації владними структурами інтересів тієї чи іншої держави на міжнародній арені, його успішне протікання значною мірою залежить і від забезпечення стратегічними прогнозами національної безпекової стратегії, відповідних власних безпекових інтересів і цілей із урахуванням позицій союзників та існуючих потенційних викликів і загроз. Нинішні події в міжнародному безпековому середовищі, що розгортаються на тлі повномасштабної російсько-української війни, є підтвердженням того.

Оскільки розробка, прийняття і реалізація політичних рішень різних рівнів, переважно, відбувається в рамках усталених і публічно проголошених норм та відомих обставин, ми вважаємо, що зовнішня політика є, насамперед, прерогативою міжнародно-політичних досліджень, а стратегічне прогнозування можна розглядати як концентроване зусилля, спрямоване на виявлення та дослідження ключових властивостей прогнозованих версій зовнішньополітичного курсу держави.

Такий підхід до оцінювання ролі стратегічного прогнозування може бути вирішальним у критичних ситуаціях для певної держави чи міжнародних відносин і міжнародної системи в цілому. Йдеться не тільки про виявлення і подолання певних зовнішньополітичних

цілей та особливостей відповідної діяльності, а також – про мотивації сил, які їх визначають і здійснюють, про оцінювання причиново-наслідкових зв'язків між цілями і мотивами, з одного боку, та ефективністю зовнішньополітичної дії, з іншого.

Наступною, дуже важливою за значенням функцією стратегічного прогнозування в міжнародних відносинах, вважають ідентифікацію і чітке формулювання нових цілей, що ставить перед собою держава чи міжнародна організація, або включення поправок у старі цілі та модифікацію, здійснюваних у зовнішньому світі дій.

І, нарешті, стратегічне прогнозування кожного разу сприяє ефективному порівнянню і співставленню механізмів досягнення стратегічних цілей із використанням альтернативних підходів на засадах остаточного цілісного вибору серед кількох версій.

18 — Стратегічне прогнозування у своїй сутності та оригінальності найкраще пізнається саме через постановку ключових питань, на які шукає відповіді прогнозист. У цьому випадку найбільш відповідною є запропонована вище точка зору Р. Куглера, але доповнена авторським міркуванням, – обов'язково враховувати особливості світосприйняття представником конкретної держави, що тривалий час переживає складний і критичний перехідний етап становлення й розвитку зовнішньої політики та пошуку механізмів прогнозування її в міжнародних відносинах. [Kugler R.L., 2006].

У цьому сенсі, на першому місці – чітке й максимально відповідне вимогам та потребам суспільства, визначення цілей, яких необхідно досягнути провадженням певного зовнішньополітичного курсу, а також причини вибору саме такої стратегічної парадигми.

Наступне, відповідно значимості, є з'ясування причин вибору того чи іншого пріоритетного набору механізмів досягнення вже попередньо окреслених цілей, потрібних для цього ресурсів та їх загальної цінності для держави, суспільства й громадян.

Потім слідує завдання – обґрунтувати підстави існування та появи довіри до запропонованих механізмів реалізації розроблених і проголошених цілей на засадах верховенства демократичних норм, прав людини, національних інтересів тощо. З цим корелює з'ясування й аргументація потенційних наслідків на всіх рівнях, здійснюваної зовнішньої політики.

Далі слідує цілісне аргументоване визначення меж ефективності обраного зовнішньополітичного курсу та представлення політикам

і суспільству тих цілей і механізмів, застосування яких може стати помилковим і, навіть, руйнівним.

Необхідно вкотре спробувати оцінити зв'язок між затратами на реалізацію поставлених цілей та їх ефективністю, включно з пропозицією відмовитися від другорядних завдань та сконцентрувати ресурси і можливості на досягненні головного, виявити ризики для національних інтересів унаслідок потенційного провалу обраних механізмів чи помилковості у представленні базових і другорядних цілей.

Обов'язковим є врахування можливості згубного впливу реалізації однієї із визначених цілей на їх досягнення в інших сферах життєдіяльності держави і міжнародної спільноти та максимально цілісний підхід до презентації цілей і засобів їх реалізації, особливо концентруючись на найбільш перспективних аспектах. Окрім того, задля пошуку додаткових шляхів підвищення ефективності, обраної чи пропонованої політики, важливо робити співставлення власних проектів із уже існуючими.

Важливим є, як і на попередньому етапі, порівняння вартості чи затратності зовнішньополітичного курсу, пропонованого конкретним дослідником з вартістю й затратністю тієї міжнародної політики, що вже провадилася державою або ж пропонується іншими науковими школами, «мозковими центрами» чи окремими вченими.

І, нарешті – презентація цілісної картини стану й перспектив із урахуванням усіх елементів стратегічного прогнозу, представлених вище, з метою розробки остаточної версії положень, висновків і рекомендацій.

Отже, міжнародний стратегічний прогноз серед домінуючих суб'єктивних шляхів представлення альтернатив варіантам державної політики, практичністю, гнучкістю й ситуативністю, адресністю, концентрацією зусиль на прийнятті рішень зовнішньополітичного характеру й механізмах їх реалізації, вирізняється відмовою «пошуку істини», деталізації політичних кроків і процедур, представленням надмірної кількості питань для розгляду, виділенням складності та концентрованим наданням наукового статусу об'єкту дослідження, яким є міжнародні відносини.

Стратегічний керунок в міжнародному прогнозуванні передбачає використання достатньої кількості емпіричного матеріалу, без чого не можливо точно описати і пояснити певні феномени зовнішньо-

політичні феномени. Його здійснення, безумовно, передбачає використання нормативного, чи близького до нього – прескриптивного методу. Оскільки нормативний метод (на відміну від прескриптивного) доволі широко представлений в українській політичній науці, вважаємо доцільним дати йому своє коротке пояснення, виходячи з класичної позиції Дж. Файета [Fiet J.O., 2007, 592-603]. Прескриптивний аналіз вирізняється наперед визначеною метою, яка ставиться перед дослідником, і саме тому в англійській версії часто застосовується синонімічне поняття «аналіз рішень». [Howard R.A., 1998, 679-695] Саме такий аналіз є підґрунтям для побудови стратегічних міжнародних прогнозів.

20

Маємо справу все з тим же політико-системним аналізом, в більшій звуженій версії – дослідження певних державних рішень стратегічного характеру. Нелінійний характер державних документів і постанов органів влади завжди змушує дослідників рахуватися з існуючими та можливими альтернативними версіями й подавати саме їх на розгляд правлячих політичних сил чи політичних партій. Прескриптивний аналіз не допускає заздалегідь визначених висновків. Останні формуються на засадах співставлення окремих позицій рішень, що аналізуються, та поданні додаткових рекомендацій щодо їх поліпшення і підвищення ефективності.

Ефективність прогнозування в міжнародних відносинах залежить від постійного корегування прогнозів із урахуванням найновішої інформації. Прогнозування стратегічного характеру не можна розглядати як безумовну констатацію, що характеризується дієсловами «буде» чи «станеться». Воно має слугувати в якості умовної, інструментальної діяльності, що вкладається у формулу: «Може бути або станеться за певних умов». Такий підхід, що знайшов відображення у працях Б. де Жувенеля, Д. Белла, Дж. Мартіно та інших футурологів, нині викристалізувався у концепцію «технологічного прогнозування» і є альтернативою спрощеним передбаченням, що постають під назвою прогнозування. Прогнозист у сфері міжнародної політики виконує роль технолога, який показує умови і засоби досягнення того чи іншого стану бажаного майбутнього.

Висновки. Будучи міждисциплінарною сферою наукового пізнання, міжнародне прогнозування володіє не лише своїми особливими об'єктами дослідження, що постійно вдосконалюються й ускладнюються, а й прийомами щодо його реалізації.

Стратегічний прогноз в міжнародному прогнозуванні створює умови для цілісного підходу при постановці наукової проблеми та її розв'язання, поєднує в собі теоретичні, концептуальні й прикладні цілі та завдання, дає можливість вийти на точні положення, узагальнення і висновки, шляхом перевірки його втілення в конкретних зовнішньополітичних діях держави. Попри всю незаперечність необхідності використання стратегічних прогнозів у сфері зовнішньополітичної взаємодії, з погляду на досягнення реальних результатів прогнозування, їх не можна та й не варто абсолютизувати. Особливості способів їх вироблення накладають принципові обмеження на їхні можливості, практика показує, що не всі політичні процеси однаковою мірою піддаються прогнозним оцінкам.

Головний принцип міжнародної прогностики – філософсько-соціологічна концепція неперервності розвитку, з визнанням при цьому дискретності (перервності) суспільного розвитку, його зовнішніх взаємозв'язків. Кожна нова історична фаза або етап розвитку зароджується в надрах попередніх циклів розвитку, що зумовлює певну повторюваність самого циклу на новій, вищій стадії циклічного прогресу.

Стратегічне прогнозування залишається головним механізмом при формуванні міжнародних прогнозів, хоча й орієнтується на «наївну екстраполяцію», коли все, що відбулося в минулому та сформовані тенденції, що ми екстраполюємо, будуть мати місце в майбутньому.

Джерела та література:

1. Горбатенко, В. (2019) Футурологія і політика. Київ: Академвидав.
2. Петренко, І. (2018) Аналітичні центри як суб'єкти формування публічної політики. Київ: Видавець Вадим Карпенко.
3. Ржевська, Н. (2012) Політичний аналіз і стратегічне прогнозування США: інституційний вимір. Дрогобич: Коло.
4. Fiet, J., O., 592-611: p.592-603 Fiet, J., O., A., (2007) Prescriptive Analysis of Search and Discovery. Journal of Management Studies. Vol. 44, Issue 4.
5. Howard, R. (1988) Decision analysis: Practice and promise. Management Science. Vol. 34. P. 679-695.

6. Kugler, R. (2006). Policy Analysis In National Security Affairs: New Methods for a New Era. Washington, DC: National Defense University Press.

References:

1. Horbatenko, V. (2019) Futurolohiia i polityka. Kyiv: Akademvydav.
2. Petrenko, I. (2018) Analitychni tsenry yak subiekty formuvannia publichnoi polityky. Kyiv: Vydavets Vadym Karpenko.
3. Rzhavska, N. (2012) Politychnyi analiz i stratehichne prohnozuvannia SShA: instytutsiinyi vymir. Drohobych: Kolo.
4. Fiet, J., 592-611: p.592-603 Fiet, J., O., A., (2007) Prescriptive Analysis of Search and Discovery. Journal of Management Studies. Vol. 44, Issue 4.
5. Howard, R. (1988) Decision analysis: Practice and promise. Management Science. Vol. 34. P. 679-695.

22

—

6. Kugler, R. (2006). Policy Analysis In National Security Affairs: New Methods for a New Era. Washington, DC: National Defense University Press.